

İstanbul'un İnanç ve İnanışlarına Panoramik Bir Yaklaşım

Serdar GÜRÇAY*

ÖZET

İstanbul şehri dünyanın bilinen en eski yerleşim yerlerindedir. Jeopolitik konumu itibariyle Asya ve Avrupa kıtalarının birleşme noktası olarak merkez konumundadır. Bu yönüyle “medeniyetler beşiği” sıfatını kazanmıştır. Günümüz Türkiye’sinin kalbi olan İstanbul geçmişten günümüze zamanı bağlayıcı bir köprü unsuru teşkil etmektedir. Köprü; amaca ulaşmada izlenen yöntem, yol, manevi güzergâh simgesidir; öte ile beriyi birleştirir. Buradan hareketle İstanbul’un geleneksel ile modern birleştirme vasfını üstlendiğini söyleyebiliriz. Geçmişten günümüze şehir topraklarında yeşerip solan tüm uygarlıklar adeta ayak izlerini bırakmışlardır. Bu sebeple İstanbul tarihi, sosyolojik ve sanatsal açıdan açık hava müzesi mahiyetindedir. Yedi tepe üzerine kurulduğu bilinen İstanbul; müzeleri, köprüleri, çeşmeleri, sarayları ve diğer tarihi yapıları ile dünyanın sayılı kültür mozaiklerindedir. Bir yerleşke olarak varlığı tarih öncesi çağa kadar uzanır. Eski çağ insanların ardından bu kadim yerleşke sırası ile Kalkedonlar, Traklar, Megaralılar, Spartalılar, Atinalılar, Romalılar ve en sonunda Türklerin kontrolüne geçmiştir. Bu derece zengin bir tarihi birikime sahip olması kültürünün, geleneklerinin ve inanç çeşitliliğinin de zenginleşmesini sağlamıştır. Şehir; doğa sembolleri, Paleo-Balkan inanç sistemi, Yunan Tanrıları, Hristiyanlık ve en son İslam dini ile tanışmıştır. Bu inanç sistemlerinin yanında Musevilik de varlığını sürdürmüştür. Bin yıllar boyu süren savaşlar sonunda halklar barışı bulmuştur ve günümüzde tüm dinler, etnisiteler uyum içinde yaşamaktadır, kanunen ise inanç eşitliğine sahiplerdir. Tüm bu özellikleriyle birlikte bünyesinde barındırdığı tarih, gelenek ve inanç zenginliği nedeni ile tüm dünyadan araştırmacıların ve sanatçıların ilgi gösterdiği bir şehirdir.

Anahtar Kelimeler: *Çok kültürlülük, Halk İnanışı, İnanç, İstanbul, Tarih*

---

* Arş. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eİ-mek:serdargurcay@aydin.edu.tr

A Panoramic Approach to the Religions and Beliefs of Istanbul

ABSTRACT

İstanbul is one of the world's oldest habitats. In terms of geopolitical location, the city is the conjunctional center point of Europe and Asia. From this point of view it is the cradle of civilizations. As being the heart of today's Turkish Republic, Istanbul is a bridge of time. A bridge is a route to the purpose, a path, a sentimental destination. Engaging from this idea, it can be said that Istanbul has a perk of combining traditional and modern concepts. Throughout history, the civilizations rose and fall on this city and left their foot prints. For all this reasons Istanbul is like an outdoor museum because of its sociological and artistic characteristics. Istanbul is known to be settled on seven hills, is also a cultural mosaic concerning the museums, bridges, wells, palaces and other historical structures. Its existence can be cased to the prehistory. After the early primitive people of the region, several civilizations blossomed and ruled the land; these are Chalcedons, Thracians, Megarians, Spartans, Athenians, Romans and lastly Turks. Having such a rich history also enriched the traditions and beliefs. The city possessed natural symbolism, Paleo-Balkan belief system, Greek Gods, Christianity and finally Islam. Beside these belief systems Judaism also have been existed. Thousands of years of war taught people to have peace; today each religion and ethnicity is living in harmony also having the equality of belief. Beside all these qualifications, the city is being attended by researchers and artists as a result of its rich history, traditions and faith.

Keywords: *Multicultural, Folk Belief, Faith, Istanbul, History.*

GİRİŞ

Bu çalışma günümüz Türkiye'sinde bulunan İstanbul şehrinin tarihi ve mevcut inanışlarının panoramik olarak incelenmesini kapsamaktadır. Çalışma kaynak yoğunluğu açısından, Türkiye ve Osmanlı'ya odaklanırken Roma'ya ve antik dönemlere de eğilmektedir.

Çalışmanın başında konu ile ilgili olarak erken çağ ve Roma döneminden başlanarak, sırası ile Osmanlı ve modern Türkiye ele alınmaktadır.

Birinci bölümde; neolitik çağ, antik çağ ve Roma dönemlerindeki

İstanbul'un inançları temel olarak vurgulanmıştır. Neolitik çağın özelliklerine değinildikten sonra antik çağda Kalkedonlar, Traklar ve Yunan Kolonilerinin İstanbul'u sırası ile yönetmesi anlatılmıştır. Roma döneminde ise Roma tek parçayken ve iki parçaya ayrıldığında İstanbul üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

İkinci bölümde; Osmanlı dönemindeki inançlar ve inanışlara yer verilmiştir. Ayrıca, gayrimüslim Patrikhanelerine ve Eksarhlığına değinilmiştir. Diğer yandan, sırası ile Osmanlıda doğum adetleri, şifa ve ilaçlar, türbeler, ölüm adetleri, doğaüstü varlıklar, fal, hayvanların ve eşyaların dili, rüyalar, büyüler, uğur ve uğursuzluklara da ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye'de inançlar incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca, Ali Coşkun'un 2005 yılında yaptığı bir sosyal araştırmanın sayısal verileri yorumlanmıştır.

1. NEOLİTİK ÇAĞ, ANTİK ÇAĞ VE ROMA DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA İNANÇLAR

1.1. Neolitik Çağın Özellikleri ve İnançlar

Neolitik çağdan (Cilalı taş devri, MÖ 8000 – MÖ 5500'den) bu yana İstanbul'un bulunduğu bölgede (Yakın Doğu'da) insan yaşamı olduğu bilinmektedir. Anadolu ve Ortadoğu'da (yani Yakın Doğu'da) bu çağın en önemli özellikleri; tarım yapılmaya başlanması, hayvanların evcilleştirilmesi, çanak çömlek ve ekmek yapımının başlaması, duvarlara resim çizilmesi ve tekerleğin (bilinen) icadıdır. Lakin Afrika, Asya, Kuzey İskandinavya, Amerika ve Avustralya'da gerçekleşen dönemsel olaylar, benzer veya farklı olabilir; bu dokümanın İstanbul topraklarını kapsamaktadır.

Yakın Doğu'da insanların yerleşik düzene geçmesi de neolitik çağda meydana gelmiştir. Birbirine yakın aileler topluca bir yerde oturarak köyleri meydana getirmişlerdir. Böylece bölge tarihteki bilinen ilk köyler kurulmuştur. Üretimin ardından ticaret de başlamıştır.

Yine bu dönemde, yerleşkelerin etrafının güvenlik nedeni ile sur duvarları ve derin hendeklerle çevrelenmesinin gereği hissedilmiştir. Bu duvarların önemi, ortak emek gücünün kullanılması ve ileri düzeyde bir toplumsal

örgütlenmenin gereğinin hissedilmesidir.

Bu dönemin sonuna doğru, ölümler evlerin tabanına gömülmek yerine yerleşim yerlerinin dışında bir yere gömülmeye başlanmıştır¹. Fransız arkeolog Jacques Cauvin'ın² anlatımına göre Neolitik çağda insanlık sembolleri inançlaştırmaya başlamıştır. Bu semboller doğa ve hayattaki değişimleri temel almaktadır³.

Dönem	Toplumun Adı	Yerleşke Adı	İnanç Sistematiği
Neolitik çağ MÖ 8000 - MÖ 5500	Yakın Doğu Neolitik çağ toplulukları	-	Doğa olaylarını temel alan semboller

1.2. Kalkedonlar, Traklar ve Yunan Kolonileri

İstanbul'un bulunduğu bölgede, boğazın doğu yakasında ikamet ettiği tespit edilen ilk toplum Kalkedonlar iken, batı yakasında ikamet etmiş olan ilk toplumsa Traklar'dır. Kalkedonlar isimlerini bakır çağının adı olan Kalkolitik çağdan almaktadırlar.

Günümüz İstanbul topraklarında kurulduğu bilinen ilk kent Trakların Lygos isimli şehridir.

Kalkedon inanışları hakkında fazla bulgu olmasa da, Traklar'ın çok tanrılı bir inanç sistemine sahip olduğu keşfedilmiştir. Keşfedilen Trak tanrıları sırası ile Göküzü Tanrısı Sabazios, Fırtına ve Yıldırım Tanrısı Zibelthiurdos, Ay ve Avcılığın Tanrıçası Bendis, Dünya Ana ve Tanrıça Semele, Gökgürültüsü Tanrısı Zalmoxis, ayrıca Sağlık ve Ruhların Canının Tanrısı Derzelas'tır.

Traklarda ayrıca, kutsal olarak görülen Kogaionon Dağı inanışı da mevcuttur. İnanışa göre Tanrı Zalmoxis bu dağın altındaki bir mağarada üç yıl kalmıştır. Öldü sanıldıktan bir zaman sonra dağdan yükselerek yeniden dirilmiştir⁴. Paleo-Balkan inanç sistematiğinin hüküm sürdüğü bu yerleşkede bilinen yegâne bilgi yer altı tanrısı Trakya Atlısı inancıdır.

¹ *Cilalı Taş Devri*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Cilalı_Taş_Devri [04.04.2016].

² 1930–2001 yılları arasında yaşamış olan ve Tarih öncesi insan dönem (bilinen yazının keşfi öncesi dönem, MÖ 3300 öncesi) üzerine uzman olan Fransız arkeolog (Jacques Cauvin). https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Cauvin [04.04.2016].

³ *Prehistoricreligion*. https://en.wikipedia.org/wiki/Prehistoric_religion#Neolithic [04.04.2016].

⁴ *Thracians*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Thracians#Religion>[04.04.2016].

Bir canavarı mızrağı ile öldüren atlı olarak mezar taşlarının üzerinde görülmektedir. Kendisinin bir Trak kralı veya Yeraltı Dünyasının tanrısı olduğu düşünülmektedir. Hristiyanlıkla birlikte bu figür bir ejderhayı öldüren Aziz George'a dönüşmüştür.

Trakların ardından ilk başta Megaralılar, sonra Spartalılar ardındansa Atinalılar İstanbul'un bulunduğu bölgede de kolonileşmişlerdir. Megaralılar Lygos'un üzerine Byzantium'u kurmuşlardır. Byzantium'un kurucusu Byzas'tır.

Sonraki yıllarda Byzantium olarak bilinecek olan iskân önceleri Trakya'da bir ticaret yerleşkesidir. Yönetisici Barbysios'dir. Ölüm döşeğindeyken kızı Phidalia'dan denizin bir kıyısından ötekine uzanan bir duvar inşa ettirmesini söyler. Babasının vefatından sonra kızı Byzas ile evlenir⁵.

Efsaneye göre Byzas'ın anneannesi İo nehirler tanrısı İnahos'un kızıdır. Tanrıların kralı olan Zeus bu güzel kızı görünce ona âşık olur ve eşi Hera'dan gizlice onunla birlikte olmaya başlar. Zeus, bir gün İo ile karısı Hera'ya yakalanmak üzereyken kendini bir buluta, İo'yu ise bir ineğe çevirir. Aldanmayan Hera, ineği hediye olarak eşinden ister. Onu Zeus'tan uzak tutmak adına Argos Panoptis adlı canavarın gözetimine bırakır. Ancak Zeus, Hermes'i yollayıp Argos'u öldürtür. Bunun üzerine Hera, ineğe dönüşmüş İo'yu sürekli rahatsız etmesi için ona bir sinek musallat eder. Sinekten kurtulmak için var gücüyle koşan İo boğaza geldiğinde kendini boğazın sularına bırakır ve bu engeli yüzerek geçer. Kıyıya çıktığı yerde Keroessa adında bir kız çocuğu doğurur ve bu kız büyüdüğünde denizler tanrısı Poseidon ile evlenerek Byzas'ı doğurur.

Megaralılar ardından Kalkedon şehrini ele geçirerek Byzantium'un içine dâhil etmişlerdir. Megaralılar'ın zamanında mantığın ön planda olduğu Megara düşünce okulu akımı yükselişe geçmiştir. Sparta ve Atina'ların sırası ile Byzantium'u ele geçirmeleri ile şehire antik Yunan inanışları da gelmiştir.

Çağa dair bilgilerden yola çıkarak söylenebilir ki; ilerleyen yıllarda bölgede kurulan antik Yunan kolonilerinin dönemin antik Yunan inanışlarına

⁵ *Jeffreys, Elizabeth (1986). "Book 13 The time of the Emperor Constantine,". The Chronicle of John Malalas. Australian Association for Byzantine Studies.*

sahip olmaları muhtemeldir. O dönemde antik 12 Olimposlu tanrısına dua edilir. Örneğin insanlar savaş öncesi Ares'e, düğünlerden önce ise Hera'ya dua ederler. Hayata dair her olaydan önce ilgili tanrıdan yardım istenilir. 12 baş tanrı ve tanrıça sırası ile Zeus, Poseidon, Hera, Afrodit, Athena, Ares, Apollon, Artemis, Hephaistos, Hermes ve Dionisos olarak isimlendirilmiştir. Tanrılar için hayvan kurban olarak sunulur ve mabetler inşa edilir⁶.

Dönem	Toplumun Adı	Yerleşke Adı	İnanç Sistematiği
Bakır çağı MÖ 5500 – MÖ 3500	Kalkedonlar	Kalkedon	Bakır çağı inanç sistematiği
MÖ 1000	Traklar	Trakların antik yerleşkeleri Lygos	Paleo-Balkan inanç sistematiği
MÖ 667	Megaralılar	Byzantium	Paleo-Balkan inanç sistematiği
MÖ 411	Spartalılar	Byzantium	Antik Yunan inanç sistematiği
MÖ 408	Atinalılar	Byzantium	Antik Yunan inanç sistematiği

1.3. Roma Dönemi

Roma İmparatorluğu büyümesiyle antik Yunanistan'ı kendine katmıştır. Roma'nın Hristiyanlığa geçmesi ile antik Yunanistan'a ve antik İstanbul'a da Hristiyanlığa geçmiştir. Roma'nın zayıflaması ile imparatorluk Batı ve Doğu olmak üzere ikiye bölünmüştür. Batı Roma İmparatorluğu'nun başkenti Roma şehri, baskın inancı Katolik Hristiyanlık iken, Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul ve baskın inancı Ortodoks Hristiyanlık olmuştur.

1453'te Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi ile Doğu Roma tarih sahnesine veda etmiştir. İstanbul'un yaygın inancı yıllar geçtikçe İslâm olmuştur.

⁶ *GreekReligion. Mark Cartwright. http://www.ancient.eu/Greek_Religion [04.04.2016].*

Dönem	Toplumun Adı	Yerleşke Adı	İnanç Sistematığı
MS 75	Romalılar	Byzantium	Antik Yunan inanç sistematığı
330 - 337	Romalılar	Yeni Roma	Roma-Ortodoks Hristiyanlık
337 - 395	Romalılar	Konstantinopolis	Roma-Ortodoks Hristiyanlık
395 - 1204	Romalılar (Doğu Roma / Bizans)	Konstantinopolis	Yunan-Ortodoks Hristiyanlığı
1204 - 1261	Romalılar (Latin İmparatorluğu)	Konstantinopolis	Yunan-Ortodoks Hristiyanlığı
1261 - 1453	Romalılar (Doğu Roma / Bizans)	Konstantinopolis	Yunan-Ortodoks Hristiyanlığı

Pagan Roma'nın, Hristiyan Roma'ya dönüşüm sürecinde, Konstantinopolis merkezi bir öneme sahiptir. İmparatorluğun kalbi ve beyni olan bu kentin oluşumu ve yapılanmasını anlamak, Bizans'ı anlamının kilidi olarak kabul edilebilir. Ne de olsa Bizans kurumları ve düşüncesi, Konstantinopolis ile birlikte belirmeye başlamış, Konstantinopolis temelinde şekillenmiştir. I. Konstantin tarafından kurulan şehir, devletin pagan kültüründen uzaklaşarak Hristiyan bir devlet kültürü oluşturmasının birebir tanığıdır (Arslan, Bilici, 2010, 238).

I. Konstantin yeni başkenti sanat eserleriyle zenginleştirmek amacıyla pek çok farklı memleketten eserler getirtmiştir. İmparatorun bu eylemi, heykellerin emperyalist ideolojinin tezahürü olarak kullanılması köklü bir Roma geleneği olduğu için, bir yönüyle resmi bir tutum olarak görülebilir. I. Konstantin Hristiyanlık ile klasik kültür arasında birliğin sağlanması çabaları Bizans'ın (Doğu Roma'nın) oluşumunda önemli rol oynamaktadır (Arslan, Bilici, 2010, 240).

Hem Hristiyan hem de pagan faaliyetleri bir arada yürüten I. Konstantin, paganların Hristiyanlaştırılması gibi bir gaye gütmemiştir. Bunda Milano Fermanı'nın⁷ ve imparatorun hoşgörüsünün etkisini aramak mümkünse de, onun Hristiyan olma sürecinde geçirdiği kuşkulu durum da bir göstergedir. (Arslan, Bilici, 2010, 241).

⁷ *Milano Fermanı: Roma imparatorları I. Konstantin ile Licinius arasında Şubat 313'te Milano'da varılan siyasal bir anlaşmanın sonucuydu. Haziran 313'te Licinius'un Doğu Roma'ya duyurduğu ferman, herkese dilediği tanrıya tapınma özgürlüğü tanıyordu. Böylece Hristiyanlar, kilise kurmayı da içeren yasal haklara kavuştular. Fermana göre, devletçe el konulan mülkler de Hristiyanlara derhal iade edilecekti (https://tr.wikipedia.org/wiki/Milano_Ferman%C4%B1)*

393 yılında Theodosius tarafından çıkarılan bir fermanla paganizm baskı altına alınmıştır. Pagan tapınaklarının bir kısmı tahrip edilirken, diğerleri kiliseye çevrilmiştir. 393 yılında olimpiyat oyunları, 396'da Eleusis mysterionları (Eleusis'te yapılan dine giriş törenleri) yasaklanmıştır. (Arslan, Bilici, 2010, 245)

416 yılında imparatorluğun tüm askeri ve sivil görevlerinde paganların görev almasını yasaklamış ve birkaç yıl sonra yayınladığı bir fermanla da artık ülke sınırları içerisinde pagan kalmadığını umduğunu belirtmiştir. (Arslan, Bilici, 2010, 247)

Corpus Juris Civilis olarak adlandırılan medeni hukuk derlemesi ya da yurttaşlar yasasını hazırlayan Justinianus, şekillendirmeyi düşündüğü Hristiyan devletin entelektüel ve ruhani kurumlarını teşkil etmekte de bizzat rol oynamıştır (Arslan, Bilici, 2010, 250). Justinian döneminde, insan hayatı kilise tarafından kutsanmış, yönlendirilmiş, biçimlendirilmiştir. İnananlar doğumlarından ölümlerine kadar vaftiz, kiliseye kabul, günah çıkarma, komünyon, evlilik ve kutsal yağ törenleri ile dinsel mensubiyetin vaatkâr sükûnetine dâhil edilmiş, hayatlarının her anı ve her alanı siyasal ve dinsel iktidarın faydacılığına yerleştirilmiştir. (Arslan, Bilici, 2010, 251).

I. Konstantin döneminde başlayan Hristiyanlaşma ve devletin Hristiyanlaşması, Justinianus döneminde doruk noktasına ulaşmış ve bir yandan Hristiyanlaşan devletle birlikte Hristiyanlık da devletleşmiştir. I. Konstantin döneminde halkın yüzde onluk bir kesiminden daha azını oluşturan Hristiyanlar, artık imparatorluk topraklarında baskın konuma gelmişler ve devlet de Hristiyanlık ile halkı tamamıyla kontrol altına almıştır.

2. OSMANLI DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA İNANÇLAR

Osmanlı döneminde, fetih ile birlikte İstanbul baskın inancı İslam'a doğru yoğunlaşsa da ülkenin ve şehrin çok sesli bir inanç demografisi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, imparatorluğun, tahtın ve saray ahalisinin inancı İslam olmuştur. Çok renkli inanç demografisinin başlıca nedeni, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya olan ilerleyişleri sırasında birçok kültürü içlerine alarak yayılmış olmalarıdır. İkinci bir neden ise Anadolu'da ve İstanbul'da Türklerin bölgeye ve şehre geldikleri dönemlerinde hali

hazırda yerel din sistemlerinin mevcut olması ve yerel halkın bu sistemlere dâhil bulunmasıdır. Tüm bu sebepler doğrultusunda, Türklerin bölgede inşa ettikleri imparatorluk ve ona dâhil edilen İstanbul şehrinin inanç eksenini; tıpkı kültürü ve halkı gibi geniş varyantlıdır.

Dönem	Toplumun adı	Yerleşke Adı	İnanç Sistematiği
1453 - 1922	Türkler ve etnik azınlıklar (Osmanlı İmparatorluğu)	İstanbul	İslam ve diğer azınlık dinleri

2.1. İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi

MS 1. yüzyıl ile MS 3. yüzyıl arasında olduğu düşünülmektedir. Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinden sonra, gayrimüslimlerin yaşayışına dair düzenlemeler fermana bağlanmıştır. Böylece Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin yasal statüsü süreklilik kazanmıştır. Patrikhaneye Fener Rum Patrikhanesi olarak da isimlendirilmektedir (Rum Ortodoks Patrikhanesi [15.05.2016]).

Rum Ortodoks Patrikhanesi; Ortodoks Hristiyanlığı temsil eden Doğu Ortodoks Kilisesi'ni oluşturan 14 otosefal kiliseden biri. Günümüzde Konstantinopolis Ekümenik Patriği I. Bartholomeos tarafından yönetilmektedir.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentinde bulunması ve bugünkü Ortodoks kiliselerinin çoğunun ana kilisesi olması nedeniyle Ortodokslukta özel bir yeri vardır. Ekümenik Patriği, Papa'nın aksine tamamıyla özerk olan otosefal kiliselere müdahale etmez.

2.2.1. İstanbul Ekümenik Patriği

Ortodoks camiasının (Batı Ortodoks olarak da geçer) başı olarak görülmesi de ruhani lideri olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda İstanbul'daki Ortodoks kiliselerinin patrik mertebesindeki başpiskoposudur. Patrik kendi bölgesinin en yüksek makamıdır. Dünyada 21 patrik bulunmaktadır (Rum Ortodoks Patrikhanesi [15.05.2016]).

4. yüzyıldan bu yana İstanbul Ekümenik Patriği Fener'de St. George Kilisesinde bulunmaktadır. Ekümenik Patriği unvanı sadece İstanbul şehri için geçerlidir. Ortodoks camiası açısından resmi unvanı ise primus inter pares (eşitlerin birincisi)'dir. Makamda 1991 yılından bu yana Gökçeada

doğumlu Türk vatandaşı olan I. Bartholomeos bulunmaktadır (Rum Ortodoks Patrikhanesi [15.05.2016]).

2.2. İstanbul Ermeni Patrikhanesi

Türkiye Ermeni Patrikhanesi, Osmanlı'da yaşayan Ermenilerin dini işlerini yönetmek üzere 1461'de Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulmuştur. Halen Ermeni Apostolik Kilisesi'ne (Gregoryen) mensup Türkiye Ermenilerinin dini önderliğini yapmaktadır. Patrikhane merkezi İstanbul'un Nişanca (Kumkapı) semtinde bulunan Surp Asdvadzadzin Patriklik Kilisesi'dir (İstanbul Ermeni Patrikhanesi [15.05.2016]).

Yangınlarıyla meşhur olan bu semtte patrikhane birçok kez yandı fakat 1850'li yıllarda son yangınlarda artık hiç kullanılmayacak hale geldi ve Sultan II. Mahmud'un Kuyumcubaşısı ve başdanışmanı olan Kazaz Artin Amira Bezciyan tarafından patriklik kilisesi ve patriklik binası yeniden inşa edildi (İstanbul Ermeni Patrikhanesi [15.05.2016]).

2.3. İstanbul Bulgar Eksarhlığı

Bulgar Eksarhlığı⁸; Otosefal Bulgar Ortodoks kilisesinin resmi adıdır. Rum Patriği'nin ikamet ettiği binaya Patrikhane dendiği gibi, Bulgar ruhani liderinin bulunduğu Fener'deki yere de Eksarhhane denir.

Sultan Abdülaziz döneminde 28 Şubat 1870 tarihli ferman-ı hümayun ile kurulur. O döneme dek Osmanlı Devleti'nde geçerli olan millet sistemi uyarınca Bulgarlar da Rum Ortodoks cemiyetine mensup addedildiklerinden, böyle bir makama ihtiyaç duyulmaz. Bulgar isyanlarının filiz verdiği ve Bulgarların Rum Ortodoks tahakkümünden ayrılmak için hareketlenmeye başladıkları 1840'lı yıllarda başlayan mücadele 1870 tarihli ferman ile sonuçlanır ve yaklaşık 30.000 Bulgar kökenli Osmanlı vatandaşının yaşadığı İstanbul'da bir Eksarhhane kurulur. 1872 yılında ise Patrikhane, Eksarhhane ile ilişkisini keser.

1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Eksarhhane'nin taşınması gündemi meşgul etmeye başlar. 1913 yılında Balkan Savaşı'nın ardından eksarh, Josef döneminde Sofya'ya taşınır ve İstanbul'daki kurum ise Eksarh Vekilliğine dönüştürülür.

⁸ Ortodoksluk'ta kendilerine ait bir baş tarafından yönetilen ve kendi kendilerine başpiskopos/metropolit tayin eden Ortodoks Kiliselerine ve Oryantal Doğu Kiliselerine verilen addır. Ortodoks kiliselerin çoğu bu gruba dâhildir (Otosefal. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Otosefal> [04.04.2016]).

1945 yılında Eksarh Vekilliğinin Patrikhane'ye bağlanmasıyla eksarhhanenin faaliyeti de sona erer⁹. Eksarhlık 1953 yılında Bulgar Patrikliği'ne dönüştürülür.

2.4. Osmanlı Dönemi İnanışları

Osmanlı İmparatorluğu dönemi inanışlarına göre; şifa vermek, büyü yapmak, kötü ruhları def etmek gibi uygulamalara haiz olan şamanların, kamların mirasını sürdüren; “korku damarına basıcılar, kurşun dökücüler, hekim hanımlar, dalakçılar, sarılık ve dilaltı kesenler, hunnakçılar (beze düşürücüler), sıtma bağlayıcılar” (Abdülaziz Bey, 1995, 355–358) mevcuttur.

2.4.1. Doğum Adetleri

Eski İstanbul ailesinde, kadın gebeliğinin 40. gününden itibaren portakal, limon, sirke gibi ekşi şeylere, kuru ve yaş meyvelere, tatlı ve şekerlemeye düşkün olduğu için, istekleri yerine getirilmeye çalışılır; ekşi ya da tatlı yemesine bakılarak çocuğun cinsiyeti tayin edilmeye çalışılır. “Ye tatlıyı doğur atlıyı, ye ekşiyi doğur Ayşe'yi” sözü, tatlı yiyen kadının erkek, ekşi yiyenin ise kız doğuracağı inancını yansıtılmaktadır (Tekeli, 1994, 82). Ayrıca, yeni gebe olan bir kadın ilk defa hilal görürse çocuğu erkek ve güzel olur denir (Bayrı, 1972, 195).

Doğumun 3. Gününden itibaren konu, komşu, hısım, akraba gözünaydına gelirler. Bu ziyaretler 8. günü sabah sona ermek üzere 7 gün 7 gece devam edilir.

Yeni doğan çocuğa doğumun ilk haftası içinde mutlaka ad verilir, doğumun 3. günü çocuğun adı konulursa da Cuma namazından sonra ad verilmesi daha hayırlı sayılır (Tekeli, 1994, 83).

Doğum adetlerinde sıkça sayı sembolizminin görülmektedir. Ruh ve ana karnı hariç tutulursa, dünyevi yaşamın başlangıcı ve toplumun devamı açısından önemli olan doğum; tarihi ve kültürel süreçte kutsiyet kazanmış sayılar ile temas halindedir. Doğum, anne ve bebeği alakadar eden durumlarda zaman veya sayı ile alakalı bir durum söz konusu ise bu seçilecek sayılar da o kavramlar gibi önemli ve kutsal olmalıdır. Böylece o kavramlara duyulan

⁹ *Bulgar Eksarhlığı*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgar_Eksarhl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 [04.04.2016].

saygı gösterilmiş olunur hem de kutsal sayılar ile bir anlam o kavramlar güvence altına alınır, ilahi anlamda korunmuş olur. Örneğin, bebeğe ad verilmesi gibi, çocuğun belki hayatının gidişatını etkileyecek bu önemli olay mutlaka kutsal bir şekilde gerçekleşmelidir, kutsiyet atfedilmiş olan 3 rakamı veya Cuma günü, burada kendini gösterir. 3 rakamı çoğu din ve kültürde kutsaldır. Cuma ise İslam'ın mübarek günüdür.

2.4.2. Şifa ve İlaçlar

Osmanlı'da çeşitli rahatsızlıklara, sağlık sorunlarına, nazar ve kuvvetsizliğe iyi geldiğine inanılan bitkiler ve materyaller bulunmaktadır (Celâl, 1946, 111).

Tatula çiçeği: Göğüs hastalıkları için, tütün ile içilir.

Mürdesenk: Cilt hastalıkları için. Haricen kullanılır.

Ak Mazı: İshal kesmek için. Kaynatılıp içilir.

Saparna: Mide rahatsızlıkları için. Kaynatılıp içilir.

Acı ağaç: İshal için. Haşlanarak fincan fincan içilir.

Kavasya: Acı ağaç gibi kullanılır. Bazen ikisi beraber içilebilir.

Pespase - Hindistan cevizi çiçeği: Hazım için yenilir.

Nahve: Öksürük ve göğüs yumuşatmak için kullanılır.

Yedi dükkân süprüntüsü: Nazar için tütsü yapılır.

Meyan Balı: Müzmin göğüs ve akciğer hastalıklarında dâhilen kullanılır.

Kınakına: Kuvvet için. Kaynatılıp içilir.

Üzerlik: Küçük çocuklara nazarlık için, tütsü yapılır.

Karnı yarık: Gül suyu ile ıslatılıp kan gelen gözler silinir.

Deniz kadayıfı: Müzmin öksürük için, salep gibi içilir.

Ebucehli Karpuzu: Zehirlidir. Şişe içine zeytinyağı ile konup güneşe asılır ve romatizma için haricen sürülür.

Anason: Küçük çocuklara yel sökmek için içirilir. Fakat çok dikkatli ayıklamak lazımdır.

Karabüken: Zehirlidir. Ağrı, sızı için zeytinyağına güneşe asılır, sürülür.

Zamkı Arabî: Bağırsak hastalıklarına dâhilen kullanılır.

Balık nefsi: Balık kanı, nefes darlığı için.

Ravend şurubu: Küçük çocuklara müşhil yerine içirilir.

Sinameki: Müshildir. Büyüklere kaynatılıp içirilir.

Çadır uşağı: Balmumu gibi yumuşatılıp çıban üzerine konulur.

Diğer yandan, küçük çocukların vaktinde yürümesinin sağlamak için, mafsallarına (eklemlerine) yumurta akı sarılır veya ceviz yaprağı ya da tuz atılmış suda banyoda eritilir (Scognamillo, 1993, 49).

Herhangi bir evde biri hastalanınca ilk önce müşil vermek hatıra gelir. Hekim çağırılmadan evvel hastanın mutlaka müşil alması lazım geleceği inancı İstanbul’da çok yaygın ve kesindir (Bayrı, 1972, 99). Arpacığı geçirmek için arpacık soğanın kurutulmuş gözün üzerine konur (Bayrı, 1972, 111).

2.4.3. Türbeler

Mektebe devam eden çocukların zihninin açılması ve güzel yazı yazması için türbelere gidilir, çocuğa yedirmek üzere türbeye kara üzüm ve kalem bırakılır, üç gün sonra alınır ve çocuğa verilir. Bir muradın olması için türbelere mum, zeytinyağı, sünger, kurban adanır, istenilen şey olursa vaat olunanlar türbelere bırakılır (Abdülaziz Bey, 1995, 360, 361).

İstanbul halkı türbelere saygıyla yaklaşır ve değişik vesilelerle ziyaret eder. İstanbul’da yaşayan ve Türkiye’nin başka yerlerinden bir müddet için İstanbul’a gelen herkes mutlaka Eyüp Sultan türbesini ziyaret eder. Eyüp Sultan’ın çocukları sevdiğine bir halk inancı da mevcuttur. Onun için ana ve babalar senede birkaç defa çocuklarıyla beraber Eyüp Sultan’ı ziyaret ederler. Sünnet ettirilecek, okula başlatılacaklar hatta yeni işe girecek delikanlılar Eyüp Sultan türbesine götürülür (Bayrı, 1972, 170). Bunun dışında; Şeyh Vefa, Sümbül Efendi, Ya Vedût Sultan, Baba Cafer, Horoz Baba, Telli Baba, Yıldız Baba, Nalinci Dede, Aziz Mahmud Hüdayi türbeleri de halkın sık sık ziyaret ettikleri türbelere dendir.

Halk burada yatan zatlara ibadet etmemekte aksine onları bilge ve iyi yürekli bildiklerinden onların yanında Allah’a dua etmeyi daha güzel bulmaktadırlar. Birtakım yabancı ülkeden eleştirmenler, Türklerin bu davranışını din dışı bulmaktadırlar. Lakin ibadet edilen türbelerdeki zatlar olmadığını, asla şirke gidilmediğini, dua edilenin Allah olduğunu ve o zatlardan yanında dua etmenin sadece insanı rahatlattığını hem (sorulduğu zaman) halk hem de (çeşitli zamanlarda) resmi makamlar açıklamaktadır.

2.4.4. Ölüm Âdetleri

İstanbullular, ölünün giyim eşyalarını ihtiyacı olanlara verirken, anı olarak saklanılabileceklerini (saat, başörtü, tabaka, kalem, vb) vefat edenin yakınlarına verirler. Bu tür anılar, “gördükçe hatırlarsın, bir Fatıha’yla anarsın” sözleriyle takdim edilir. İhtiyaç sahiplerine verilen eşyalarda da aynı söz söylenir (Sezer, Özyalçın, 2005, 248).

Ölüden söz ederken, günümüzde de geçerli olan “Allah rahmet eylesin”, “Nur içinde yatsın” gibi kalıplar kullanılır. Gayrimüslimler ise “Toprağı bol olsun”, “Dinince dinlensin” sözleriyle anılır (Sezer, Özyalçınar, 2005, 249).

Ölüye ve ölünün yakınlarına saygı Türk ve İslam geleneklerinde belirgin olarak görülmektedir. Doğum ne derece önemliyle, ölüm de o derece önemli olduğundan; doğum sevindirici olduğu kadar ölümlünde üzücü olması nedeniyle; ölen kişi ve yakınlarıyla itina ile ilgilenilir. Ölü güzelce yıkanır ve dua eşliğinde defnedilir. Yakınlarına gıda, gerekiyorsa para, yakacak, giyecek veya sağlık yardımı yapılır, yalnız bırakılmaz, manevî destek sunulur. Bu gelenek, toplumun ne derece birbirine ihtiyaç duyduğunun ve kişilerarası iletişimin, uyumun ve yakınlığın ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedendir ki birçok din ve kültürde; toplum içi iyi geçinmenin önemi sıkça vurgulanır.

2.4.5. Doğaüstü Varlıklar

İstanbuluların inancına göre, aynı tanrı tarafından yaratılmış olan lakin olağanüstü özelliklere sahip yaratıklarla paylaşırlar şehri. Onlardan cin, peri diye söz etmeye çekinir; sadece “iyi saatte olsunlar” diyerek ifade ederler. Onlarla iyi geçinmeye çalışırlar (Sezer, Özyalçınar, 2005, 279). Besmelesiz yürümekten, mezarlıkta dolaşmaktan çekinirler (Bayrı, 1972, 195).

İnsanlar yeni taşındığı evin bahçesinin “ayak basılmayan bir köşesine” şerbet dökerek, “alın ağzınızın tadını, verin ağzımızın tadını” deyip, o evde dertsiz, sağlıklı yaşamayı garanti etmeye çalışır. Evin bulaşık suyu dökülen “delikli taş”ı kanalizasyona değil, bahçedeki bir çukura açılır. Belli bir zorunlulukla, bahçeye, sokağa pis su dökmek zorunda kalırsa, kişi “destur” sözüyle, görünmeyenleri ikaz edip, kaçmalarını sağlar. Kişi yere düşerse, düştüğü yere şerbet döker ve hemen evine döner, böylece oradaki varlıklarla barışmayı umar. Kişi, evine ilk giren turfanda¹⁰ meyveden bir iki tane ayırıp, “alın ağzınızın tadını” sözüyle bahçeye atarken onları unutmadığını belirtir (Sezer, Özyalçınar, 2005, 279).

Küçük çocukların bezlerinin yıkandığı yere haftada bir kere kırmızı şerbet dökülürse cinlerin şerrinden korunmuş olacağına inanılır (Abdülaziz Bey, 1995, 360, 361).

¹⁰ *Turfanda: Mevsimin başında ilk yetişen (Turfanda. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.573baf95eb5241.68459539 [17.05.2016]).*

2.4.6. Fal

Gelecekte haber almak, uzaktaki kimsenin durumunu öğrenmek için fala bakmak ve baktırmak İstanbulluların günlük işleri arasındadır. Falın dince günah sayılması, İstanbullu hanımların “Hz. Fatma, Hz. Ali savaştayken, kahve falına bakmış” itirazıyla yok sayılır. Kahve telveleri, kutsallık taşıdığına inanılarak, bulaşıktan ayrı yere dökülür. Kahve falı en yaygın faldır. Bu fal, kahve içilip, fincan tabağına kapatıldıktan sonra, telveden oluşan şekillerin yorumlanmasından ibarettir. Konu komşu arasında, “falı çıkar, fal bilir” diye ünlenen hanımlara baktırıldığına bedavadır. Kahve falına genellikle kadınlar bakar. Baktıranlarsa hem kadın, hem erkektir (Sezer, Özyalçiner, 2005, 281).

El falı, su falı, yıldıznameye bakma, bakanları daha az ve pahalı uzmanlar olduğundan, yaygınlığı az fallardır.

2.4.7. Hayvanların ve Eşyaların Dili

Evdekilerden birinin terliğinin ya da pabucunun ters (yüz üstüne) dönmesi hastalığına yorulup hemen düzeltilir (Sezer, Özyalçiner, 2005, 282).

Horozların vakitsiz ötmesi, kötü habere yorulur. Köpeklerin uluması da, kedilerin ev içinde yeri tirmalaması havanın bozacağı, kulaklarını aşırması misafir geleceğini gösterir (Sezer, Özyalçiner, 2005, 284).

2.4.8. Rüyalar

Rüyalar, İstanbullular için gelecekte haber almanın en yaygın, en doğal yoludur. Bu haber alma, kendiliğinden olabileceği gibi, isteyen bu yolu bilinçli olarak da seçer. Bir girişimin, bir işin nasıl sonuçlanacağını anlamak için bilinçli olarak rüyaya yatmaya “istihareye yatmak” denir. Belli bir saatten sonra istihareye yatmak için kılınan iki rekât namaz, edilen duadan sonra uykuya yatılır. Görülecek rüyadaki işaretlerin olumluları ya da olumsuzları için önceden niyet edilir: “Eğer bu iş hayırlı sonuçlanacaksa, kendimi aydınlıklar içinde göreyim”, “eğer bu iş hayırsızsa, rüyamda ateş göreyim”. Niyet edilmeyen istiharede de, görülen rüyadaki bilinen olumlu ya da olumsuz işaretler yorumlanır. Doğrudan niyetle ilgili bir düşünce beklendiği de olur (Sezer, Özyalçiner, 2005, 289).

2.4.9. Büyüler

Büyü, üfürükçülük, muska, tılsım değişik gibi görünen uygulamaların temelleri aynıdır, çare gibi sunulur ve çare gibi benimsenir (Scognamillo, 1993, 155).

Örneğin; iki kişiyi birbirinden soğutmak için; elli dirhem tereyağı alınır bir gece mezarlıkta bırakılır. Bu yağ, sabahın erken saatinde mezarlıktan alınır, birbirinden ayrılması istenen kimselere yedirilir. O kimseler birbirinden soğur.

İki kişiyi birbirine bağlamak için ise; lekesiz beyaz tavuktan, biri sağdan biri soldan olmak üzere, iki küçük telek koparılır. Teleklerin üzerine, kara is mürekkebiyle, bağlanmak istenen kızın adı yazılır. Sonra telekler üzerine getirilip bağlanır. Kırk bir kez kızın adı söylenip güvey evine doğru üflenir. Yetmiş kez Fatıha ve kırk bir kulhuallah okunduktan sonra, telekler bir kırmızı beze bağlanır. Üç kez üzerine tükürülür (Scognamillo, 1993, 161, 162).

2.4.10. Uğur ve Uğursuzluklar

Osmanlı dönemi İstanbul'unda niyet kuyularına madeni para atmak, yılan ve akrep gibi hayvanlardan korunmak amaçlı şerbetlenmek, hortlaklardan korunmak için mezarlarına kireç ve su dökmek, üstüne kazıklar çakmak gibi inanış ve uygulamalar mevcuttur (Abdülaziz Bey, 1995, 372–374).

Osmanlı hanımlarınca uğursuz sayılan çeşitli inanmalar mevcuttur:

- Ayakkabıları yüz üstü koymak,
- Ayakta su içmek, yemek yemek,
- Suyu sol elle içmek,
- Ekmek kırıntısını yere dökmek,
- Köpeklerin ulması,
- Hane civarında baykuş, toy kuşu ötmesi,
- Görülen rüyayı herkese söylemek (Yanlıştır tabir edip, musibet getireceği düşüncesi).

Osmanlı hanımlarınca; yeni yapılan bir haneye taşınmazdan evvel bir hafız her gün eve gider, her odada Kur'an okuyarak Hatim yaptıktan sonra eşya

taşınacağı gün de kapısı önünde kurban kesilir, hepsi fakirlere dağıtılır (Abdülaziz Bey, 1995, 359).

Başı tokuşanlar kel olur, kel olmamak için ikinci defa tokuşturmamak gerekir. Gece tırnak kesenin ömrü kısalmır. Çocuk emekleyince eve misafir gelecek denir (Scognamillo, 1993, 49).

Gece yatağa sağ taraftan girmek hayır addolunur. Savaş sırasında evlerde oya örmenin savaşı uzatacağına inancıyla savaş zamanlarında bu işler terk olunur. Cepte çörek otunu taşımının nazar değmesine karşı koruyacağına inanılır. Yeni bir elbiseyi ilk defa giyerken önce yere konup yakasına ayakla bastıktan sonra giymeyi uğurlu sayarlardı (Abdülaziz Bey, 1995, 360, 361).

Aya ve güneşe parmak uzatmak, parmakla göstermek günah olduğuna inanılır (Bayrı, 1972, 195).

Yeni ay görüldüğü zaman;
“Ay gördüm
Nur gördüm,
Halil İbrahim gördüm
Hayırlarıma şükrettim
Günahlarıma tövbe ettim”
demek lazım geldiğime inanılır (Bayrı, 1972, 243).

3. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’İNDE İSTANBUL İNANÇLARI

2000 yılı sayımında İstanbul’da halka açık halde 2691 cami, 123 kilise 20 sinagoga ek olarak 109 Müslüman ve 57 gayrimüslim mezarlığı bulunmaktadır. Dini azınlık olarak; Yunan Ortadoks Hristiyanlar, Ermeni Hristiyanlar, Levantenler (Fransız–İtalyan kökenli Katolik Hristiyanlar) ve Sefaradlar (Akdeniz–Ege–Balkan Yahudileri) şeklinde tanımlanabilir. Bu topluluklar diğer ufak sayıdaki azınlığa nazaran sayıca daha belirgindirler. Semtler azınlık nüfusunun daha yoğun olduğu yerlerdir; örneğin Kumkapı’da Ermenilerin, Balat’ta Yahudilerin, Fener’de Rumların, Nişantaşı ve Pera’da Levantenler’in yoğunluğu şehrin nüfusuna oranla kısmen fazladır.

Dini zenginlik açısından Ortaköy ve Kuzguncuk'ta Ermeni kilisesi, Sinagog, Rum Ortodoks kilisesi ve Müslüman cami neredeyse yan yanadır. Bu durum, akademisyenlerin uyarıda bulunduğu medeniyetler çatışması kavramının panzehri olmak durumundadır ve şehir bu anlamda önemli bir özelliğe ve başarıya sahiptir.

Batı Ortodoks kilisesi patrikliği 4. Yüzyıldan bu yana Fener'de bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki baş Ortodoks kilisesi, Ermeni patrikliği, Türkiye'deki Haham başı yine İstanbul'dadır. Bu anlamda da şehir dinlerin buluşma noktasıdır demek doğru olur. Bu özelliği dünya barışı için önem taşımakta ve şehrin kültürel zenginliğini arttırmaktadır¹¹.

Dönem	Toplumun Adı	Yerleşke Adı	İnanç Sistematigi
1923 - Günümüz	Türkler ve etnik azınlıklar (Türkiye Cumhuriyeti)	İstanbul	Baskın olarak İslâm. Azınlık olarak Hristiyanlık ve Yahudilik. İnanç eşitliği.

3.1. Türk Toplumunun İnanışlara Bakış Açısı

2005 yılında Ali Coşkun tarafından yapılan araştırmaya göre, Türk toplumunda mevlid okumanın dinin bir parçası olduğu inancı %52,6 oranındadır. %32,6 katılmazken, %14,7 fikir belirtmemiştir. Diğer yandan, son yıllarda ölünün arkasında mevlid okunmasının dinle ilgisi olmadığına dair bir fikir ayrılığı oluşsa da toplumun %86,4'ü okumanın uygun olduğunu belirtmiştir (Coşkun, 2005, 178).

Bir diğer husus ise, bazı yabancı ülkelerce eleştirilen türbe ziyaretleridir. Türk halkının %79,3'ü Türbe ziyaretlerini desteklemektedir. Türk geleneklerinde yaşlılara ve çekinceyle de olsa, ölümlere duyulan saygı diğer ülkelerle olan bu farklılığa bir yanıt olarak gösterilebilir (Coşkun, 2005, 179).

Muhtaç olana yardım etmenin kurban yerine geçebileceğine olan inanış; %23,4'tür, %69 ise bunun olamayacağına inanmaktadır (Coşkun, 2005, 171).

Kur'an-ı Kerim'e abdest olmadan dokunulabileceğine olan inanış; %20

¹¹ Religion in Istanbul. https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Istanbul [04.04.2016].

,1'dir, olumsuz görenler ise %74,5'tir (Coşkun, 2005, 173). Yani her 5 Müslümandan biri abdesti olmadan kutsal kitaba dokunmanın mümkün olduğunu düşünmektedir. Lakin bu oran büyük abdestte %4,6'ya düşmektedir (Coşkun, 2005, 173). Müslümanların neredeyse tamamı büyük abdest almadan kutsal kitaba dokunamamaktadırlar. Öte yandan, gayrimüslimlerin Kur'an'a dokunmasından bir sakınca olmadığına inananlar %56,8'dir, sakınca görenler ise %23,9'dur. Müslümanların yarısından fazlası bunda bir sakınca görmezken sadece dörtte biri sıkıntı görmekte, %19,3 fikir beyan edememektedir (Coşkun, 2005, 174).

Bir diğer tartışmalı mevzu olan faiz konusunda ise, %67,1 enflasyon farkı için bile olsa faizin haram olduğuna inanmaktadır. Enflasyon farkını haram görmeyenler ise %15,9'dur. Lakin faizi haram görenler %67,7 iken kâr payı alınmasını haram görenler %25,7'dir, fikri olmayanlar %27,1, haram görmeyenler %46'dır. Bu veriler ışığında denilebilir ki, kar payını Müslümanların sadece yarıya yakını desteklemekte, 4'te 1'i günah bulurken, 4'te 1'i kararsızdır (Coşkun, 2005, 177).

Çalışmadaki en göze çarpan veri ise; “halkın Kur'an'a dayalı gerçek dini bilmemesi ve çoğunlukla gelenekleri din zannetmesi” durumunun var olduğunu düşünenler %78,2'dir, katılmayanlar %12,9, yanıt veremeyenler %8,9'dur (Coşkun, 2005, 184). Görülmektedir ki halk din adına icra edilen şeyleri tasvip etmemektedir. Buna rağmen çalışmada geçen “kadın erkekle tokalaşmamalı” (%65) ya da “dini kıyafet vardır” (%72) veya diğer İbrahimî dinler cehenneme gidecektir (%64) türü sonuçların kısmen yüksek çıkması din ile ideolojilerin halen iç içe olduğunu gösterir niteliktedir. Lakin “Hz. İsa da Hz. Mehdi gibi kıyamet vakti dirilecek” inancı söz konusu olduğunda diğer İbrahimî dinlerin cehenneme gideceğini düşünen %64, %13,1'e inmektedir (Coşkun, 2005, 205). Bu da aynı amacı giden sorular farklı şekilde sorulduğunda farklı yanıtlar alındığını göstermektedir. Yanıtların öğrenilmiş ideolojiden oldukça etkilendiğini bir kez daha görülmektedir. Çalışmanın sonucunda dinin çağdaş yorumlara ihtiyacı olduğunu düşünenlerin oranı %50,5, böyle düşünmeyenler %34,3, fikir belirtmeyenler ise %12,6'dır (Coşkun, 2005, 208).

Çalışma göstermiştir ki, Hz. İsa ve Hz. Mehdi'nin Allah'ın elçisi olduğunun hatırlatılması dinlerin kardeş olduğu fikrini çağrıştırmaktadır.

SONUÇ

Asya ve Avrupa'nın bağlantı noktalarından biri olan İstanbul, uzun tarihi boyunca çok kültürlü ve çok dinli bir yapıda olmuştur. Üzerinde birçok medeniyet yeşermiş, savaşlar yaşanmış, şehir birçok kez el değiştirmiştir. Bilinen hikâyesi MÖ 8000 ile MÖ 5500 yıllarına dayanan yerleşke, neolitik çağda doğa temelli antik çağ sembolik inanışlarına sahiptir. Bu dönemde doğadaki değişimler, mevsimsel olaylar ve bunlara bağlı simgeler; inancın bir parçası olmuştur. Ardından, Paleo-Balkan inanç sistematiğine, zamanla antik Yunan tanrılarına, sonrasında ise I. Konstantin ile Hristiyanlığa geçilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in şehri almasıyla İslam'la daha hızlı biçimde bütünleşen antik yerleşke günümüzde inanç eşitliğine sahiptir. Neolitik çağdaki doğa olaylarının; inançsal simgelerin antik temelini oluşturması; ilerleyen bin yıllarda efsanelerle de birleşerek; halk anlatıları, halk hekimliği ve halk inanışlarında kendini göstermiştir. Bu halk gelenekleri yerleşkenin tarihçesi boyunca kent insanının yaşamının içerisinde varlığını sürdürmüştür.

İstanbul, çok kültürlülüğün insan coğrafyasındaki en yoğun olduğu alanlardan biridir. Bunda, göç ve ticaret yolları üzerinde yer almasının yanı sıra jeo-politik ve stratejik öneme sahip olması da önemli faktörlerdir. Dolayısıyla bu durum kültür de etkisini gösterdiği gibi, halkın yaşamı üzerinde de doğrudan etkili olmuştur. Zengin tarihinin ve kültürünün bir sonucu olarak efsaneler, hikâyeler ve halk inanışları gündelik hayatla içselleştirilmiştir. Üç İbrahimî dini bir arada ve uyum içinde barındırması özelliği bakımından dünyanın sayılı şehirlerinden biridir. Buradan hareketle dünyanın gözbebeği konumunda olan İstanbul'un bu denli cazibe merkezi olması, barındırdığı çok kültürlü yapıya ve uyuma bağlanabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Abdülaziz Bey. 1995. Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri: İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil. 2. bs. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- [2] Arslan, Mehmet Fatih. Muhammed Veysel Bilici. 2010. Dinsel ve Kültürel Farklılıkların Bir Arada Yaşaması: İstanbul Tecrübesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- [3] Bayrı, Mehmet Halit. 1972. İstanbul Folkloru. 2. bs. İstanbul: Baha Matbaacılık.

- [4] Bulgar Eksarhlığı. https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgar_Eksarhl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 [04.04.2016].
- [5] Byzantium. <https://en.wikipedia.org/wiki/Byzantium> [16.05.2016].
- [6] Celâl, Musahipzade. 1946. Eski İstanbul Yaşayışı. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- [7] Cilalı Taş Devri. https://tr.wikipedia.org/wiki/Cilalı_Taş_Devri [04.04.2016].
- [8] Constantinople. <https://en.wikipedia.org/wiki/Constantinople> [16.05.2016].
- [9] Coşkun, Ali. 2005. Sosyal Değişim ve Dini Normlar. 1. bs. İstanbul: Dem Yayınları.
- [10] Greek Religion. Mark Cartwright. http://www.ancient.eu/Greek_Religion [04.04.2016].
- [11] İstanbul Ermeni Patrikhanesi. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul_Ermeni_Patrikhanesi [15.05.2016].
- [12] Jacques Cauvin. https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Cauvin [04.04.2016].
- [13] Names of Istanbul. https://en.wikipedia.org/wiki/Names_of_Istanbul [15.05.2016].
- [14] Otosefal. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Otosefal> [04.04.2016].
- [15] Religion in Istanbul. https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Istanbul [04.04.2016].
- [16] Rum Ortodoks Patrikhanesi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Rum_Ortodoks_Patrikhanesi [15.05.2016].
- [17] Samuel Huntington. https://tr.wikipedia.org/wiki/Samuel_Huntington [04.04.2016].
- [18] Scognamillo Giovanni. 1993. İstanbul Gizemleri: Büyüler, Yatırlar, İnançlar. 1. bs. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- [18] Sezer, Sennur. Adnan Özyalçiner. 2005. Bir Zamanların İstanbulu. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- [19] Tekeli, İlhan. 1994. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. c. 3. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- [20] Thracians. <https://en.wikipedia.org/wiki/Thracians#Religion> [04.04.2016].

